

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ-ΦΟΙΒΟΣ ΧΡΙΣΤΙΔΗΣ

Καθηγητής Γλωσσολογίας
Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας

Η ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ

Η νέα ελληνική γλώσσα μιλιέται —στην κοινή της μορφή (κοινή νέα ελληνική)— στην Ελληνική Δημοκρατία, στην Κυπριακή Δημοκρατία (από την ελληνοκυπριακή κοινότητα) και, σε διάφορους βαθμούς επάρκειας, στην ελληνική διασπορά. Οι κυριότερες εστίες της ελληνικής διασποράς βρίσκονται στις Η.Π.Α., στην Αυστραλία, στον Καναδά και στη Γερμανία. Η νέα ελληνική γλώσσα δεν εξαντλείται, βέβαια, στην κοινή μορφή της. Περιλαμβάνει επίσης και τις διαλέκτους της. Ωστόσο, οι διάλεκτοι βρίσκονται σε πορεία εξαφάνισης κάτω από την επίδραση της κοινής. Εξαίρεση αποτελεί η ελληνοκυπριακή διάλεκτος, η οποία διατηρεί ακόμα τους ομιλητές της τόσο στην Κυπριακή Δημοκρατία όσο και στη σημαντική ελληνοκυπριακή διασπορά της Μ. Βρετανίας. Διαλεκτικοί θύλακοι της νέας ελληνικής επιζούν στις παρευξείνιες περιοχές της Τουρκίας και της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και στην Ιταλία (Απουλία, Καλαβρία). Μέχρι πρόσφατα επιζούσε ένας ακόμα διαλεκτικός θύλακος στην Κορσική (Καργκέζε).

Η νέα ελληνική ανήκει, όπως και οι περισσότερες ευρωπαϊκές γλώσσες (πλην της ουγγρικής, της βασκικής, της φιλανδικής) αλλά και η ινδική, στην **ινδοευρωπαϊκή γλωσσική οικογένεια**. Η κοιτίδα αυτής της γλωσσικής οικογένειας είναι, πιθανότατα, η Ανατολία. Μετακινήσεις, που συνδέονται ενδεχόμενα με την εξάπλωση του γεωργικού τρόπου παραγωγής, διέσπειραν προς Ανατολάς και Δυσμάς τους ομιλητές των προγονικών ινδοευρωπαϊκών ιδιωμάτων και οδήγησαν, ταυτόχρονα, στη διαμόρφωση των ξεχωριστών ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, μία από τις οποίες είναι και η ελληνική.

Τα πρώτα γραπτά τεκμήρια της ελληνικής χρονολογούνται στον 13ο αι. π.Χ. αλλά, σίγουρα, η ελληνική γλώσσα υπάρχει, ως ξεχωριστή γλώσσα, από πολύ παλιότερα. Τα γραπτά αυτά τεκμήρια, που αποκαλύφθηκαν στα ανακτορικά κέντρα του μυκηναϊκού πολιτισμού (Μυκήνες, Κνωσός, Θήβα, Πύλος), χρησιμοποιούν ένα σύστημα **γραφής** δανεισμένο από τους αρχαιότερους πολιτισμούς της Ανατολικής Μεσογείου. Το σύστημα αυτό —η Γραμμική Β— είναι **συλλαβικό** και όχι **αλφαβητικό**: κάθε σημείο αντιστοιχεί σε μία συλλαβή. Η κατάργηση του μυκηναϊκού πολιτισμού οδήγησε και στην εξαφάνιση αυτού του γραφικού συστήματος, που υπηρετούσε τις ανάγκες των μυκηναϊκών ανακτορικών κέντρων. Θα πρέπει να περιμένουμε ως τον 8ο αι. π.Χ. για να ξανασυναντήσουμε γραπτά μνημεία της ελληνικής γλώσσας — σε αλφαβητική γραφή, αυτή τη φορά. Όπως και στην προηγούμενη φάση, το νέο αυτό σύστημα γραφής είναι δάνειο από την Ανατολή. Η αλφαβητική καταγραφή της ελληνικής χρησιμοποιεί το φοινικικό αλφάβητο, προσαρμοσμένο στις ιδιαιτερότητες της ελληνικής γλώσσας.

Μέχρι τον 3ο αιώνα π.Χ. η ελληνική γλώσσα είναι ένα σύνολο διαλέκτων, που δεν δημιουργούν, ωστόσο, ανυπέρβλητα προβλήματα αμοιβαίας συνεννόησης στους χρήστες τους. Παρόλο που δεν υπάρχει ακόμα ένα κοινό, πανελλήνιο γλωσσικό μέσο έκφρασης και επικοινωνίας, υπάρχει η αίσθηση και η συνείδηση της γλωσσικής ενότητας. Μέσα σ' αυτό το διαλεκτικό μωσαϊκό, αρ-

χίζει να ξεχωρίζει, ήδη από τα κλασικά χρόνια (5ος αι. π.Χ.), μία διάλεκτος: η αττική, που μιλιέται στην πόλη-κράτος των Αθηνών. Η διάλεκτος αυτή αποκτά ιδιαίτερο κύρος λόγω του ηγεμονικού ρόλου αυτής της πόλης-κράτους. Και όπως συνήθως συμβαίνει, η πολιτική και οικονομική ηγεμονία δημιουργεί τους όρους και γλωσσικής ηγεμονίας: η αττική διάλεκτος απλώνεται πέρα από τα αρχικά της όρια.

Το επόμενο κρίσιμο επεισόδιο για την ελληνική ιστορία, αλλά και για την ιστορία της ελληνικής γλώσσας, είναι η μακεδονική ηγεμονία, αρχικά πάνω στις παλιές πόλεις-κράτη και αργότερα —με τις κατακτήσεις του Αλεξάνδρου— πάνω σ' ολόκληρη την Ανατολή, μέχρι τις Ινδίες. Η μακεδονική ηγεμονία είναι ασύγκριτα μεγαλύτερης κλίμακας σε σχέση με την αθηναϊκή ηγεμονία και γι' αυτό οι γλωσσικές επιπτώσεις της είναι, επίσης, ασύγκριτα μεγαλύτερες. Η παλιότερη ηγεμονική διάλεκτος —η αττική διάλεκτος, που μιλιέται στην αυλή των Μακεδόνων βασιλέων— αποτελεί τη βάση για τη δημιουργία του πρώτου πανελλήνιου γλωσσικού μέσου. Έτσι, γεννιέται η ελληνιστική Κοινή, η απαρχή της νεότερης ελληνικής. Το γεωγραφικό εύρος χρήσης της Κοινής είναι τεράστιο: Μικρά Ασία, Αίγυπτος, Συρία, Μεσοποταμία, Περσία. Τα απώτερα όριά της είναι η Ινδία και το Αφγανιστάν. Η Κοινή γίνεται η ηγεμονική γλώσσα, η *lingua franca*, όλου του πολιτισμένου κόσμου και ανταγωνίζεται με επιτυχία την άλλη μεγάλη *lingua franca* της αρχαιότητας, την αρμαϊκή. Κάτω από την ελληνική πολιτική και γλωσσική ηγεμονία, οι αυτόχθονες πληθυσμοί μετατρέπονται, σε σημαντικό ποσοστό, σε διγλωσσες κοινότητες — και όχι μόνο στα μεγάλα αστικά κέντρα αλλά και στα χωριά. Αυτή η εκτεταμένη διγλωσσία δεν άφησε βέβαια άθικτη και την ίδια την Κοινή και τη δομή της.

Η διγλωσσία δεν είναι όμως το μόνο σύμπτωμα της επιρροής της Κοινής πάνω σε αλλόγλωσσους πληθυσμούς. Υπάρχει και το οριακότερο φαινόμενο της πλήρους εγκατάλειψης της μητρικής τους γλώσσας: ο γλωσσικός εξελληνισμός. Έτσι, η μετάφραση της Παλαιάς Διαθήκης στα ελληνικά (η μετάφραση των Εβδομήκοντα) κατά την περίοδο αυτή γίνεται πιθανότατα για να εξυπηρετήσει τους ελληνόφωνους, πια, Εβραίους της Αιγύπτου.

Η πίεση της Κοινής δεν είχε επιπτώσεις μόνο πάνω στις άλλες γλώσσες αλλά και στις διαλέκτους της ελληνικής. Οι διάλεκτοι αυτές μπαίνουν σε μια διαδικασία παρακμής, με ανάλογο τρόπο που παρακμάζουν και σήμερα οι νεοελληνικές διάλεκτοι κάτω από την πίεση της κοινής νέας ελληνικής. Οι καινούργιες διάλεκτοι που σιγά σιγά ανακύπτουν είναι προϊόν της διαφοροποίησης της ελληνιστικής Κοινής.

Η τεράστια εξάπλωση της Κοινής, η εκτεταμένη διγλωσσία, αλλά και η παρακμή του ελληνιστικού κόσμου και η ρωμαϊκή κατάκτηση —η είσοδος στην «εποχή της αγωνίας», κατά τη διατύπωση του E. R. Dodds— δημιουργούν ήδη από τον 1ο αι. π.Χ. ένα κίνημα γλωσσικού «καθαρισμού» που θα κυριαρχήσει στην ιστορία της ελληνικής γλώσσας μέχρι το δεύτερο μισό του 20ού. Η αφετηρία του κινήματος αυτού, στην ύστερη αρχαιότητα, είναι γνωστή ως «αττικισμός». Είναι η νοσταλγία της γλωσσικής —και άλλης— «καθαρότητας» της κλασικής εποχής και του κατεξοχήν πρωταγωνιστή της, της Αθήνας και της κλασικής αττικής διαλέκτου. Ο αττικισμός θέτει τις βάσεις της ελληνικής «διγλωσσίας»: υποτίμηση της ομιλούμενης γλώσσας —ως προϊόντος φθοράς— και αναζήτηση της αρχαίας ή αρχαιότερης «καθαρότητας». Ο γραπτός λόγος —είτε ως λογοτεχνία είτε ως «επίσημος» λόγος (γλώσσα της διοίκησης και της εκπαίδευσης)— κυριαρχείται, μέχρι και τον 20ό αι., από αυτή την κλασικιστική «νοσταλγία» που γεννιέται, όχι τυχαία, τον 1ο αι. π.Χ.

Μια άμεση επίπτωση του αττικιστικού κινήματος και της «διγλωσσίας» στην οποία οδηγεί είναι ότι για την περίοδο από την ύστερη ελληνιστική εποχή μέχρι τον 11ο αι. μ.Χ. —εποχή κατά την οποία έχουμε λόγους να πιστεύουμε ότι έχει ήδη διαμορφωθεί η νέα ελληνική— δεν υπάρχουν

γραφτά τεκμήρια της ομιλούμενης γλώσσας. Η γραπτή παράδοση κυριαρχείται από την κλασικίζουσα μορφή γλώσσας. Θα πρέπει να μπει ο 12ος αι. για να αρχίσουν να εμφανίζονται τα πρώτα δείγματα λογοτεχνίας στην ομιλούμενη γλώσσα της εποχής. Η βυζαντινή εποχή είναι επομένως, στο μεγαλύτερο μέρος της, εποχή γλωσσικού «καθαρισμού». Τι γίνεται με την ομιλούμενη γλώσσα; Εξακολουθεί να υπάρχει —σε κάποια εξέλιξη της— η Κοινή, όπως διαμορφώθηκε στην ελληνιστική εποχή; Το πιθανότερο είναι, όπως επισημάναμε παραπάνω, ότι η ελληνιστική Κοινή έχει διαφοροποιηθεί σε μια σειρά διαλέκτων. Αν υπάρχει μια νέα εκδοχή κοινής, αυτή θα πρέπει να περιορίζεται στην περιοχή της Κωνσταντινούπολης και των αστικών κέντρων που συνδέονται μαζί της. Μια τέτοια περιορισμένη «κοινή» πρέπει να είναι, αν όντως υπάρχει, υστεροβυζαντινό φαινόμενο.

Αν το πρώτο (μετά τη διαμόρφωσή της ως ξεχωριστής ινδοευρωπαϊκής γλώσσας) κρίσιμο επεισόδιο στην ιστορία της ελληνικής είναι η δημιουργία της ελληνιστικής Κοινής —και το παράγωγο φαινόμενο της «διγλωσσίας», το δεύτερο κρίσιμο επεισόδιο είναι η διαμόρφωση της ελληνικής εθνικής γλώσσας, της νέας «κοινής» (κοινή νέα ελληνική), στα πλαίσια του ελληνικού εθνικού κράτους, που δημιουργείται μετά την επιτυχή Επανάσταση του 1821 κατά της οθωμανικής κυριαρχίας.

Οι συζητήσεις για τη δημιουργία εθνικής γλώσσας που χαρακτηρίζουν την περίοδο που προηγείται της Επανάστασης είναι στενά συνδεδεμένες με την εγκατεστημένη εδώ και πολλούς αιώνες «διγλωσσία» και οι γλωσσικές αντιπαραθέσεις έχουν, όπως συνήθως συμβαίνει, ευρύτερο ιδεολογικό, κοινωνικό και πολιτικό περιεχόμενο. Η κλασικιστική άποψη επιθυμεί την επιστροφή στην αρχαία ελληνική, τη μόνη «καθαρή» μορφή ελληνικής, απαλλαγμένη από τις «φθορές» επιμειξιών που αρχίζουν στην ελληνιστική εποχή και κορυφώνονται με την τουρκική κατάκτηση. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι η ελληνική, όπως και όλες οι γλώσσες, δάνεισε αλλά και δανείστηκε από πολλές γλώσσες στη διάρκεια της ιστορίας της (προελληνικές γλώσσες, σημιτικές γλώσσες, λατινική, ρομανικές γλώσσες, τουρκική, σλαβικές γλώσσες, αγγλική, γαλλική κ.ά.) Η δεύτερη άποψη αναγνωρίζει την ομιλουμένη και τη σημασία της, αλλά επιθυμεί να την «καθαρίσει» και να την «ανορθώσει»: να την απαλλάξει από τα τουρκικά δάνεια και να παρέμβει, σε κάποιο βαθμό, στην φωνολογία, στη μορφολογία και στη σύνταξη με βάση τα αρχαϊστικά ή αρχαιότροπα πρότυπα. Η τρίτη άποψη υποστηρίζει απερίφραστα την ομιλουμένη ως μόνο θεμιτό υποψήφιο για το ρόλο της εθνικής γλώσσας. Σε όλη αυτή τη συζήτηση για τη δημιουργία εθνικής γλώσσας θα πρέπει να τονιστεί ένα σημείο που είναι σημαντικό για την περίοδο αυτή: η ανάγκη της επιβεβαίωσης —μέσω της αρχαιοελληνικής γλωσσικής κληρονομιάς που διαθέτει κύρος στην Ευρώπη— τόσο της ευρωπαϊκής ταυτότητας των Νεοελλήνων, που αμφισβητείται από τους ξένους (ή από κάποιους ξένους), όσο και της σχέσης της νεότερης με την αρχαία Ελλάδα.

Τι έγινε τελικά; Ήδη γύρω στα 1825-1840 διαμορφώνεται μια νέα ομιλούμενη κοινή, βασισμένη στην πελοποννησιακή διάλεκτο. Στον γραπτό λόγο, στη διοίκηση και στην εκπαίδευση εξακολουθεί να κυριαρχεί, σε διάφορες εκδοχές, η αρχαϊζουσα μορφή γλώσσας, η «καθαρεύουσα». Τα ρήγματα όμως πολλαπλασιάζονται, ιδίως στο χώρο της λογοτεχνίας, όπου βαθμιαία κυριαρχεί η δημοτική. Οι ανάγκες επέκτασης του λεξιλογίου οδηγούν σε δραστικό δανεισμό, τόσο από τις αρχαιότερες αφετηρίες (με ενδιαμέσο συχνότατα τις ευρωπαϊκές γλώσσες που κατασκευάζουν τα ειδικότερα λεξιλόγιά τους με ελληνικό γλωσσικό υλικό) όσο και από τις ευρωπαϊκές γλώσσες (αρχικά τα γαλλικά και μετά τα αγγλικά) — είτε με εμφανή, άμεσο δανεισμό είτε με την μορφή μεταφραστικών δανείων. Η «καθαρεύουσα» εξακολουθεί να επικρατεί —με μικρά «δημοτικιστικά» διαλείμματα— στη διοίκηση και στην εκπαίδευση μέχρι το 1976, οπότε αναγνωρίζεται η δημοτική ως η επίσημη μορφή γλώσσας. Έτσι, παίρνει τέλος το «γλωσσικό ζήτημα», που συνόδεψε, σε διά-

φορες εκδοχές, την ελληνική γλώσσα στο μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας της. Απόηχοι αυτής της μακροαίωσης διαμάχης εξακολουθούν να ακούγονται και σήμερα, κυρίως σε συζητήσεις που αφορούν τη γλωσσική εκπαίδευση.

Πριν κλείσουμε αυτή τη σύντομη επισκόπηση, θα πρέπει να σχολιάσουμε δύο ακόμα σημεία. Αν η «διγλωσσία» αποτελεί μια ιδιαιτερότητα της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας, μια άλλη ιδιαιτερότητα της ιστορίας της ελληνικής —ιδίως αν συγκριθεί με την ιστορία της λατινικής— είναι η συνέχειά της. Η ελληνική, αντίθετα με τη λατινική, δεν διασπάστηκε σε ποικιλία γλωσσών. Αυτό δεν οφείλεται βέβαια σε κάποια μυθική, εγγενή δύναμη της ελληνικής γλώσσας. Όπως παρατηρεί ο Thomson (1989) «στη δυτική Ευρώπη, αντίθετα από την ανατολική, η καταστροφή της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας από τους γερμανούς κατακτητές είχε ως αποτέλεσμα να σχηματισθούν τα ξεχωριστά βασίλεια απ' όπου κατάγονται τα διάφορα έθνη της σημερινής Ευρώπης και, έτσι, να διαμορφωθούν οι διαφορετικές των γλώσσες. Αυτό εξηγεί γιατί οι νεολατινικές γλώσσες είναι πολλές ενώ η ελληνική παραμένει μία». Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και η ερμηνεία του Browning (1983): «Οι ενοποιητικοί παράγοντες ήταν πάντα ισχυροί: η πολιτική και πολιτιστική ενότητα που συντηρήθηκε ή επιβλήθηκε από τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, η αίσθηση ταυτότητας που δημιούργησε η αντιπαράθεση με τους Μουσουλμάνους, τους Αρμενίους και τους Σλάβους ή τους Λατίνους της Δύσης, η επίδραση της εκπαίδευσης, οι μετακινήσεις ατόμων και ομάδων μέσα στον ελληνόφωνο κόσμο». Το χαρακτηριστικό αυτό της ελληνικής γλώσσας —το γεγονός ότι δεν διασπάστηκε στην ιστορική της πορεία σε ξεχωριστές γλώσσες— δεν σημαίνει βέβαια ότι δεν υπέστη δραστικές αλλαγές σε όλα τα επίπεδά της: φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη, λεξιλόγιο. Οι περισσότερες, και βασικότερες, από τις αλλαγές αυτές ξεκινούν από την ελληνιστική Κοινή. Γι' αυτό και ο κλασικιστικός «αττικισμός» θεώρησε την ελληνιστική Κοινή ως δείγμα «παρακμής» και «φθοράς». Οι έννοιες αυτές —που δεν έχουν σχέση με τη γλώσσα και τη φύση της αλλά με εξωγλωσσικές στάσεις και προκαταλήψεις— επανέρχονται συνεχώς σε όλη τη μεταγενέστερη ιστορία της ελληνικής και εξακολουθούν να ακούγονται και σήμερα.

Το τελευταίο θέμα το οποίο θα πρέπει να θιγεί είναι η θέση της νέας ελληνικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση και, γενικότερα, το θέμα του γλωσσικού ηγεμονισμού, όπως διαμορφώνεται σήμερα. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ηγεμονικό γλωσσικό ρόλο διαδραματίζει σήμερα η αγγλική. Υπάρχουν βέβαια και άλλοι διεκδικητές, αλλά είναι σαφέστατα σε δεύτερη μοίρα. Η ηγεμονία της αγγλικής στηρίζεται —όπως και η ηγεμονία των ιστορικών προηγούμενων της (λ.χ. της ελληνικής ή της λατινικής)— στην πολιτική και οικονομική ηγεμονία. Και η οικονομική ηγεμονία έχει πάρει σήμερα παγκόσμιο χαρακτήρα (πολυεθνικές κτλ.). Στον γλωσσικό χώρο η κυριαρχία αυτή αντανακλάται με εισροή αγγλοαμερικανικών δανείων στις ποικίλες γλώσσες και με έντονη παρουσία της ίδια της αγγλικής στο χώρο της διαφήμισης και, γενικότερα, της αγοράς.

Πώς στέκεται κανείς απέναντι σ' αυτό το φαινόμενο, όπως το βιώνει από την πλευρά μιας «μικρής» γλώσσας; Κινδυνεύουν οι «μικρές» γλώσσες; Υπάρχει πρόβλημα ή όχι; Στα ερωτήματα αυτά υπάρχουν δύο απαντήσεις. Η πρώτη ανήκει σ' έναν ρηχό κοσμοπολιτισμό που συντονίζεται, είτε συνειδητά είτε εξ αντικειμένου, με τις επιδιώξεις αυτού του παγκοσμιοποιημένου ηγεμονισμού. Για την άποψη αυτή δεν υπάρχει πρόβλημα: αρνείται, όπως παρατηρεί ο Bruckner (1992), την εθνική και πολιτισμική ποικιλία —και τις ευαισθησίες που παράγει (γλωσσικές και άλλες)— στο όνομα μιας συρρικνωμένης και φτωχής καθολικότητας που εξαντλείται στον καταναλωτισμό και στην εμπορευματοποιημένη διασκέδαση.

Η δεύτερη απάντηση βρίσκεται στους αντίποδες της πρώτης. Θεωρεί ότι η γλώσσα, το έθνος, και η «καθαρότητα» και των δύο, κινδυνεύουν από τους ισχυρούς ξένους και χρειάζονται δραστικά μέτρα —μεταξύ αυτών και μέτρα γλωσσικής αστυνόμευσης—, για να προστατευτεί η

γλωσσική και πολιτισμική καθαρότητα του έθνους. Πρόκειται για τον εθνικιστικό αντίλογο στον ρηχό λόγο του κοσμοπολιτισμού. Η δεύτερη αυτή προσέγγιση ακούγεται αρκετά έντονα στην Ελλάδα και σε διάφορες παραλλαγές, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν εμφανίζονται αντίστοιχες απόψεις και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Επιπλέον, το ηγεμονικό παρελθόν της ελληνικής χρησιμοποείται σαν επιχείρημα για τη θέση της στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Όμως το να αμύνεται κανείς απέναντι σε σύγχρονους γλωσσικούς ηγεμονισμούς με την επίκληση της δικής του παλαιότερης γλωσσικής ηγεμονίας συνιστά παραδοξη άποψη. Ένα τέτοιο επιχείρημα δεν μπορεί παρά να λειτουργήσει τελικά προς όφελος του αντιπάλου τον οποίο υποτίθεται ότι στοχεύει.

Η νέα ελληνική ανήκει στην ομάδα των «μικρών» γλωσσών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και θα πρέπει, χωρίς ουτοπικές αξιώσεις και εθνικιστικούς παροξυσμούς, να διεκδικήσει (από κοινού με τις άλλες «μικρές» γλώσσες) τη διατήρηση της θέσης της στα όργανα της Ένωσης και την ενίσχυση της θέσης της (όπως και των άλλων «μικρών» γλωσσών) στην ευρωπαϊκή εκπαίδευση. Σε ό,τι αφορά τη γλωσσική πολιτική στο εσωτερικό της χώρας, η ιδιαίτερη νεοελληνική πολιτισμική ταυτότητα ή ετερότητα —μία «ετερότητα» που θα πρέπει ταυτόχρονα να διακρίνει και να ενώνει— θα διαφυλαχθεί όχι μέσα από τη μυθοποίηση της μητρικής γλώσσας και της ιστορίας της, αλλά μέσα από την απομυθοποίησή της: μέσα από την αποκάλυψη τόσο των ιστορικών, και όχι μυθικών, ιδιαιτεροτήτων της όσο και της ενότητάς της με τις άλλες γλώσσες — ενότητα που απώτερα προκύπτει από την ενότητα της ανθρωπίνης νόησης.

Η απομυθοποίηση αυτή θα πρέπει βέβαια να επεκταθεί, με ανάλογο τρόπο, και στη διδακτική της ξένης γλώσσας, της ισχυρής ξένης γλώσσας που εκφράζει ένα ισχυρό πολιτισμικό μοντέλο. Η υπεράσπιση της «ετερότητας» —ειδικά στο χώρο των «ασθενών» λεγομένων γλωσσών— θα πρέπει να διαμορφώσει τη διδακτική εκείνη που θα αντιστέκεται συνειδητά στις μυθοποιητικές συνδηλώσεις με τις οποίες η ισχυρή —πολιτισμικά— γλώσσα περιβάλλεται στην επικράτεια της «μικρής» ή «ασθενούς». Τέτοιου είδους επιλογές μπορούν να διαμορφώσουν μια νέα στάση που υπερβαίνει το δίλημμα μεταξύ ενός κίβδηλου κοσμοπολιτισμού και ενός διχαστικού εθνικισμού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Browning, R. 1983. *Medieval and Modern Greek*. Κέμπριτζ: Cambridge University Press (1η έκδ. 1969, Λονδίνο: Hutchinson & Co.). Μτφρ. Μ. Ν. Κονομή. *Η μεσαιωνική και νέα ελληνική*. Αθήνα: Παπαδήμας, 1991.
- Bruckner, P. 1992. *Le Vertige de Babel*. Arléa. (Επίσης *Esprit*, τχ. Δεκεμβρίου 1992.)
- Thomson, G. 1989. *Η ελληνική γλώσσα, αρχαία και νέα*. Αθήνα: Κέδρος (1η έκδ. 1964, Αθήνα: Εκδοτικό Ινστιτούτο Αθηνών).